

Godtycklig jämställdhet

Implementering av examensordningens mål för jämställdhet
i professionsutbildningar vid Göteborgs universitet

Magdalena Lindroth

Masterstudent på "Jämlikhetshandläggare med internationella perspektiv", Göteborgs universitet

Fredrik Bondestam

FD och Forskningssamordnare, Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborgs universitet

Förord

Two iakttagelser har lett fram till denna rapport. Två samtidiga diskussioner som i mångt och mycket framstår som en paradox. Det första handlar om ett tydligt artikulert behov av och krav på mer kunskap om genus och jämställdhet i den mängd av jämställdhetsprojekt som genomförts under senare år. Det andra rör en diskussion inom akademien om att jämställdhets- och genusperspektiv inom olika utbildningar förefaller ha fått ett minskat utrymme under senare år.

Redan 1969, vid ett möte med Nordiska ministerrådet i Helsingfors, lyfter Sveriges dåvarande utbildningsminister Olof Palme frågan om "könsrollsforskning och könsrollerna i undervisningen". Tre år senare kommer rapporten *Könsroller och utbildning* som beställdes vid mötet i Helsingfors. I rapporten konstateras att det krävs teoretiska kunskaper om könsroller för studenternas framtida yrkesverksamhet. Förhoppningen som knyts till de ökade kunskaperna kan sammanfattas på följande sätt: Om studenterna, som ska arbeta som lärare, journalister eller något annat, redan från början får med sig kunskaper om könsroller kommer de att kunna påverka utvecklingen i en mer jämställd riktning.

Även om könsroller numera ersatts av ord som genus och jämställdhet, har samma retorik och samma behov återkommit under åren och krav på kunskaper inom området har skrivits in i examensmål för professionsutbildningar. När kvinnofridspropositionen antogs 1997 fick till exempel flera utbildningsprogram förtydligade examensmål där kunskap om mäns våld mot kvinnor ingick. Läkare, psykologer, socionomer och jurister är exempel på professioner som ingick i den här förändringen. Detta mål försvann 2007. I samband med Bologna-processen och den nya examensstruktur som infördes 2007 skedde förändringar av examensbeskrivningar. Examensmål som handlade om kvinnor/män och/eller jämställdhet reviderades eller försvann. Istället infördes nya och ibland mer svepande skrivningar om mänskliga rättigheter. Hur detta påverkat utformningen av utbildnings- och kursplaner har inte studerats tidigare. Inte heller vad som skett med det konkreta innehållet i faktiska kurser på olika utbildningar.

Det finns egentligen ingen anledning att tro att Göteborgs universitet skiljer sig från övriga lärosäten, men vi uppfattar det här som en förstudie och menar att det behövs en nationell och mer fördjupad studie. Detta inte minst mot bakgrund av det stora behov av kunskap om genusfrågor och jämställdhet som vi möter hos myndigheter, kommuner och andra som arbetar med olika jämställdhetsuppdrag. I en nationell studie, som naturligtvis ska omfatta fler lärosäten, bör även innehållet i den undervisning som ges analyseras. Hur ser kurslistor ut, vilken kunskap har de lärare som undervisar, är frågorna integrerade eller ligger de som särskilda block och/eller valbara kurser?

Det är hög tid att återigen föra fram behovet av tydliga skrivningar om jämställdhet och kunskaper om mäns våld mot kvinnor i examensordningen.

Göteborg 4 februari 2014

Kerstin Alnebratt

Föreståndare för Nationella sekretariatet för genusforskning vid Göteborgs universitet

Sammanfattning

Kartläggningens huvudsakliga resultat påvisar att *otydliga skrivningar om jämställdhet i examensordningen leder till en rad olika utbildningsorganisatoriska problem och negativa konsekvenser för implementeringen av jämställdhet i professionsutbildningar vid Göteborgs universitet.*

Dessa problem och konsekvenser är främst:

- Godtycklighet i implementering av jämställdhet i utbildnings- och kursplaner
- Övergångsproblem mellan olika nivåer i utbildningsorganisationen
- Kunskapsmässig begreppsförskjutning som urholkar och på andra sätt försvagar betydelsen av kunskaper om jämställdhet i professioner
- Styrning, uppföljning och utvärdering av jämställdhet i professionsutbildningar försvåras avsevärt
- Universitetslärare på professionsutbildningar ges undermåliga förutsättningar att implementera jämställdhet i såväl kunskapsstoffet som i undervisningens genomförande
- Studenters rättssäkerhet påverkas negativt
- Kunskapsområdet jämställdhet sammanblandas med andra kunskapsområden som genus, diskriminering och mänskliga rättigheter

Den aktuella kartläggningen omfattar de mål i examensordningen som innehåller skrivningar kopplade till jämställdhet. Utöver examensordningen analyseras utbildningsplaner för professionsutbildningar på Göteborgs universitet som berörs av examensordningens mål för jämställdhet och motsvarande kursplaner för respektive professionsutbildnings första termin. Slutligen analyseras även likabehandlingsplaner för berörda institutioner vid Göteborgs universitet.

Sammantaget visar kartläggningen ett tydligt behov av en nationell studie som kan utöka kunskapsunderlaget kring hur examensordningens mål för jämställdhet relaterar till hur professionsutbildningar implementerar och integrerar jämställdhet. Utöver det indikerar studien att nuvarande system för styrning, uppföljning och utvärdering av implementering av jämställdhet i professionsutbildningar är i behov av genomlysning och åtgärder.

Innehållsförteckning

1. Om uppdraget	5
2. Avgränsningar	6
3. Definitioner	7
4. Studiens sammanhang	9
5. Material och genomförande	16
6. Analys	17
7. Slutsatser	24
8. Rekommendationer nationell studie	28
9. Referenser	30
Bilaga 1 – Tabellöversikt	35

1. Om uppdraget

Uppdragets huvudsyfte är att kartlägga hur mål för jämställdhet i examensordningen integreras i professionsutbildningar vid Göteborgs universitet. Kartläggningen utgår mer specifikt från följande frågeställningar:

- Hur omvandlas skrivningarna om jämställdhet i examensordningen till lärandemål på professionsutbildningar?
- Hur omsätts jämställdhet, genus och motsvarande begrepp i övergångar mellan olika utbildningsorganisatoriska nivåer?
- Om och i så fall hur är olika lagrum och styrdokument kopplade till arbetet med jämställdhet i professionsutbildningar?

Till att börja med klargörs om, och i så fall på vilket sätt, mål för jämställdhet i professionsutbildningar knyter an till nationella examensmål för jämställdhet. I fokus är övergångar från de nationella examensmålen till utbildningsplaner och kursplaner vid Göteborgs universitet. En särskild granskning av hur examensmålen för jämställdhet är kopplade till jämställdhet som kunskapsområde ingår också i studien. Vidare analyseras även i vilken utsträckning nationella examensmål för jämställdhet är kopplade till nuvarande jämställdhetspolitiska mål och styrdokument och styrprocesser för universitet och högskolor mer generellt.

Nuvarande kunskapsbrist i dessa avseenden gör det bland annat svårt att nå klarhet kring om studenter får en likvärdig och rättssäker utbildning oavsett vilket lärosäte de studerar vid. Kunskapsbrist kring relationer och övergångar mellan olika utbildningsorganisatoriska nivåer – examensmål, utbildningsplaner, kursplaner, likabehandlingsplaner – sätter dessutom frågetecken kring möjligheter att styra, följa upp och utvärdera hur professionsutbildningar lever upp till lagstadgade krav om jämställdhet. Alla högskolor och universitet är enligt Högskolelagen (HL) och andra styrdokument skyldiga att iakttä och främja jämställdhet i sin verksamhet, där framför allt forskning och utbildning utgör kärnverksamhet. Studien ger därför även kunskap kring hur professionsutbildningar lever upp till detta lagstiftade ansvar. Sammantaget utgör också rapporten underlag för att undersöka behovet av en nationell studie kring jämställdhet och relationen mellan examensordningen och professionsutbildningar.

Rapporten är framtagen som en del av omvärldsbevakningen kring genusforskningens villkor, i linje med uppdrag för verksamheten vid Nationella sekretariatet för genusforskning. Flera reformer under senare år, både vad gäller högskolornas ledning och styrning och förnyade direktiv för examensmål för professionsutbildningar, gör det angeläget att följa utvecklingen kunskapsmässigt. Detta inte minst då det går att skönja en generell brist på kunskapsmässig förståelse för behovet av, och skillnader mellan, jämställdhet och genus såväl i utbildningspolitiska reformer som vid implementering av dylika perspektiv i utbildningssystemet överlag.

2. Avgränsningar

Omfattningen av denna studie är främst avgränsad av tidsskäl; genomförandet har skett under åtta veckors tid som en del av en praktikperiod. Vidare avgränsas studien organisatoriskt till Göteborgs universitet, dels för att skapa en hanterbar empiri, dels då detta är en förstudie som syftar till att pröva om det är relevant att kartlägga fenomenet på nationell bas. Studien undersöker endast de professionsutbildningar som har examensmål med skrivningar om jämställdhet (hit räknas även de utbildningar som har skrivningar kopplade till begreppen kvinnor och/eller män). Av dessa professionsutbildningar finns samtliga representerade på Göteborgs universitet, utom studie- och yrkesvägledarutbildningen som därmed inte granskas. Analysen bör dock i stort vara relevant även för den.

De utbildningar som kartläggs är: yrkes-, grund- samt ämneslärare, förskollärare, sjuksköterska, socionom, barnmorska, jurist, läkare och psykolog. De dokument som analyseras i kartläggningen är främst examensordningen, utbildningsplaner och kursplaner. Granskningen av kursplaner avgränsas till den första terminen för respektive utbildning, främst på grund av den begränsade tiden för studien. Det motiveras även av att studier påvisat vikten av att centrala kunskapsbegrepp i utbildning implementeras tidigt i syfte att stärka lärandet, vilket särskilt gäller professionsutbildningar där studenter inledningsvis identifierar sig starkt med ämnet och söker efter en professionell identitet.¹

¹ Weidman, Twale & Stein, 2001. Se även Wagner & Dassopoulos, 2009.

3. Definitioner

*Jämställdhetspolitiken*² i Sverige har som övergripande mål att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. För att detta ska kunna uppnås krävs *jämställdhet* som innebär lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för kvinnor och män.³ Jämställdhetspolitikens övergripande mål är nedbrutet i fyra delmål: aktivt medborgarskap, ekonomisk självständighet, ansvar för hem- och omsorgsarbete, samt kroppslig integritet. *Jämställdhetsforskning* är primärt benämningen på den politiskt initierade/finansierade delen av forskningen kring jämställdhetsfrågor.⁴ *Jämställdhetsintegrering* är huvudstrategin för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen och innebär att ett jämställdhetsperspektiv ska införlivas i alla beslut, på alla nivåer, i alla steg av processer, samt bäras av alla aktörer.⁵ Kravet på jämställdhetsintegrering gäller för samtliga offentliga myndigheter, inklusive lärosäten. Oavsett innehållet i examensmålen är därför alla professionsutbildningar skyldiga att integrera ett jämställdhetsperspektiv i undervisningen.

Genus handlar i genusteori och genusforskning om konstruktionerna av, och relationerna mellan, kategorierna kvinnor och män och hur de är kopplade till makt.⁶ Konstruktioner av genus utmärks av ett motsatstänkande som hierarkiserar skillnad och bibehåller ett isärhållande. Det som uppfattas som ”kvinnligt” respektive ”manligt” är föränderligt och skapas och omförhandlas ständigt. Begreppet genus myntades i humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning i början av 1980-talet och togs i allmänt bruk under 1990-talet.

Parallellt med jämställdhetspolitiken pågår arbetet mot *diskriminering*.⁷ Diskriminering sker när en person blir sämre behandlad än en annan person i en jämförbar situation. I diskrimineringslagen finns sedan 1 januari 2009 förbud mot diskriminering på sju olika grunder: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning och ålder. Lagen är tvingande och ställer krav på både arbetsgivare och utbildningsanordnare att bedriva ett förebyggande arbete mot diskriminering. Detta ska ske i samverkan med anställda respektive studenter/elever.

Jämlikhet handlar om alla individers lika värde oavsett kön, religion, ras, social tillhörighet etc.⁸ I politiska sammanhang avser begreppet även inflytande och sociala förhållanden. Jämlikhet kan motiveras från olika utgångspunkter, t.ex. religion, naturrättsliga föreställningar, liberalism, socialism och demokrati.

Analysen i rapporten utgår från att jämställdhet, genus och diskriminering är tre olika kunskapsområden med vissa beröringspunkter historiskt och teoretiskt. I och med fokuseringen på makt och kön delar genus framför allt kunskapsinnehåll med jämställdhet. Jämställdhet är dock

² SOU, 2005:66; regeringen.se, a.

³ ne.se, a.

⁴ Se t. ex. SOU 1995:110, kap. 4; SOU 2011:1, s. 86-88.

⁵ SOU 2007:15; regeringen.se, b; jamstall.nu.

⁶ Hirdman, 2003; genus.se, ne.se/, b.

⁷ SFS 2008:567; do.se/, a.

⁸ ne.se, c.

ett i huvudsak politiskt begrepp som beskriver kvinnors och mäns villkor, medan genus är ett teoretiskt begrepp som problematiserar män och kvinnor som fasta köns kategorier. Förenklat uttryckt är genus ett forskningsbaserat begrepp, jämställdhet främst ett politiskt begrepp, samt diskriminering i första hand ett juridiskt begrepp. Jämställdhet och diskriminering är dock även föremål för forskning.

4. Studiens sammanhang

Nedan återges den politiska och juridiska bakgrunden till lärosätenas utbildningsverksamhet, med särskilt fokus på jämställdhet.

4.1 Lagrum

Högskolelagen (HL) är beslutad av riksdagen och reglerar verksamheten på Sveriges universitet och högskolor.⁹ I den slås bland annat fast att jämställdhet mellan män och kvinnor alltid ska iakttas och främjas i högskolornas verksamhet. Som ett komplement till HL finns *Högskoleförordningen* (HF) som är beslutad av regeringen.¹⁰ Den innehåller särskilda bestämmelser för universiteten och högskolorna, bland annat examensordningen. I examensordningen finns uppställda mål för alla högre utbildningar som ska vara uppfyllda när studenter tar examen. Målen är uppdelade i tre delar: kunskap och förståelse, färdighet och förmåga samt värderingsförmåga och förhållningssätt. Enligt HL måste utbildningar uppfylla de krav som finns uppsatta i HL och HF för att få och inneha tillstånd att utfärda examina. Det här betyder att utbildningar som inte uppfyller examensmålen riskerar att få sitt examenstillstånd indraget.

Diskrimineringslagen (DL) reglerar, som tidigare nämnts, arbetet mot diskriminering.¹¹ Enligt DL är alla högskolor och universitet skyldiga att bedriva ett målinriktat arbete mot diskriminering för att främja lika rättigheter och möjligheter för alla studenter oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning eller sexuell läggning. Sedan 1 januari 2009 är det även förbjudet att diskriminera studenter utifrån könsidentitet eller könsuttryck och ålder. Lärosäten är dock inte skyldiga att arbeta förebyggande mot diskriminering kopplat till de två sistnämnda grunderna. Diskrimineringsombudsmannen (DO), den myndighet som ska se till att diskrimineringslagen följs, rekommenderar dock att även inkludera dessa grunder i arbetet för att minska riskerna för diskriminering och trakasserier.

I arbetet mot diskriminering är högskolor och universitet också skyldiga att varje år upprätta en likabehandlingsplan. Större universitet bör också ha särskilda planer för institutionerna. Planerna ska innehålla relevanta kartläggningar samt mål och åtgärder för likabehandling och ska årligen utvärderas och revideras.¹² Det finns dock inget lagstadgat krav på att diskrimineringsperspektiv ska inkluderas i undervisningen. Innebörden av detta är att diskrimineringslagen reglerar arbetet för att studenter inte ska bli diskriminerade, men kräver inte undervisning *om* diskriminering.¹³

⁹ SFS 1992:1434.

¹⁰ SFS 1993:100.

¹¹ SFS 2008:567.

¹² do.se, b.

¹³ Telefonkorrespondens med Olle Brynja på DO, 131202.

4.2 Styrdokument

Det finns tre styrdokument som är relevanta i det här sammanhanget, utöver examensordningen i HF; regleringsbrev, utbildningsplaner och kursplaner. I *regleringsbrev*¹⁴ för universitet och högskolor finns regeringens mål- och resultatkrav för verksamheten samt de finansiella förutsättningarna för budgetperioden. Fram till 2008 fanns mål för jämställdhet med i det övergripande regleringsbrevet för universitet och högskolor, men så är inte längre fallet. Varje lärosäte har också specifika regleringsbrev att följa. I dessa finns för perioden 2012-2015 anpassade rekryteringsmål för andelen kvinnliga professorer, men i övrigt saknas skrivningar kopplade till jämställdhet i dessa.

Utbildningsplaner beskriver en specifik utbildning eller ett utbildningsprogram på ett lärosäte och ska innehålla information om de kurser som ingår, krav på särskild behörighet, samt övriga föreskrifter. *Kursplaner* ska beskriva kursens nivå, antal högskolepoäng, mål, krav på särskild behörighet, samt formerna för bedömning av studenternas prestationer och övriga föreskrifter ska anges.¹⁵

4.3 Yrkesföreskrifter

I det här sammanhanget är det även relevant att ta upp att de lagar och styrdokument som reglerar det framtida yrkesutövandet för studenterna på utbildningarna. För lärare finns Skollagen¹⁶ och de olika läroplanerna,¹⁷ för läkare, sjuksköterskor och barnmorskor gäller Hälso- och sjukvårdslagen,¹⁸ socionomer har Socialtjänstlagen,¹⁹ och så vidare. Dessutom finns det för många professioner yrkesetiska principer att förhålla sig till, vilka ofta reglerar jämställdhet och diskriminering när det gäller bemötande. Detta förutsätter sammantaget att relevanta kunskaper integreras i professionsutbildningarna.

4.4 Frihetsreformer

Genom den statliga utredningen *Frihet, ansvar och kompetens*²⁰ från 1992 togs ett första mer uttalat steg mot dagens autonoma högskolor och universitet. Det politiska målet med reformen var att öka den akademiska friheten och därmed även kvaliteten på lärosätena. Ännu ett steg mot lärosätenas självbestämmanderätt togs genom autonomireformen och utredningen *Självständiga lärosäten* från 2008.²¹ Denna utredning följdes av propositionen *En akademi i tiden - ökad frihet för universitet och högskolor* som beslutades av riksdagen år 2010.²² Enligt den senare ska lärosätenas frihet öka inom främst två, centrala områden: den interna organisationen och läraranställningar. Utformningen av den interna organisationen får ske självständigt, sedan den 1 januari 2011,

¹⁴ esv.se.

¹⁵ uk-ambetet, se, a.

¹⁶ SFS 2010:800.

¹⁷ skolverket.se.

¹⁸ SFS 1982:763.

¹⁹ SFS 2001:453.

²⁰ SOU 1992:1.

²¹ SOU 2008:104.

²² Prop. 2009/10:149.

förutom vid val till styrelse och rektor. Två principer ska dessutom beaktas vid beslut om den interna organisationen. Den ena reglerar att beslut som kräver kvalificerad bedömning ska fattas av personer med vetenskaplig eller konstnärlig kompetens. Den andra principen innebär att vid beslut eller beredning av frågor som rör utbildning eller studenters situation ska studentrepresentanter finnas närvarande.²³

Viktigt att poängtera i det här sammanhanget är att autonomireformen inte betyder att högskolor och universitet är fria från skyldigheten att leva upp till de mål och skrivningar som finns i HL och HF rörande jämställdhet. Ett jämställdhetsperspektiv i den kärnverksamhet som universiteten och högskolorna utför i form av utbildning och undervisning av studenter är alltså inte något frivilligt som går att välja bort. Detta följer även av kravet på offentliga myndigheter att jämställdhetsintegrera sina verksamheter, som beskrivs närmare ovan.

4.5 Kvalitetsutvärdering

Granskningar av kvaliteten på högre utbildningar i Sverige har gjorts i olika former sedan 1960-talet.²⁴ Systemet fram till årsskiftet 2010/2011 hade sin tyngdpunkt i ämnes- och programutvärderingar samt examensrättsprövningar för att säkra grundläggande kvalitet och garantera att studenter fick likvärdig utbildning överallt i landet. Som komplement gjordes också tematiska utvärderingar som syftade till att beskriva olika kvalitetsaspekter och lyfta fram goda exempel på kvalitetsarbete. Jämställdhet var ett av de områden som granskades i dessa tematiska studier. I ämnes- och programutvärderingarna undersöktes bland annat styrdokument, exempelvis kursplaner, som skulle innehålla mål som utarbetats i enlighet med examensordningen. För säkring av examensmålen skulle kraven för att uppnå dessa finnas dokumenterade och lärosätena skulle kunna visa att studenterna nådde målen för utbildningen.²⁵

Under 2011 tog dåvarande Högskoleverket fram ett nytt kvalitetssäkringssystem för att utvärdera utbildning på grundnivå och avancerad nivå.²⁶ I och med avvecklingen av Högskoleverket som myndighet under årsskiftet 2012/2013 är det numera Universitetskanslersämbetet (UKÄ) som har ansvar över utvärderingsverksamheten. Det nuvarande systemet bygger på två komponenter: utbildningsutvärderingar och examenstillståndsprövningar. Vid utbildningsutvärderingarna ska det numera läggas större vikt på bedömning av utbildningarnas resultat, det vill säga i hur hög grad utbildningar uppfyller kraven i HL samt examensbeskrivningarna. Förutsättningar och processer i utbildningen är något lärosäten själva ansvarar för och utvärderas därmed inte i UKÄ:s system. Den andra delen av kvalitetssäkringssystemet är examenstillståndsprövningarna, i vilka examensordningens målbeskrivningar är vägledande. Bedömningsunderlagen för utvärderingarna är främst studenternas examensarbeten och lärosätenas redovisning av utbildningsresultaten i sina självvärderingar. Utöver dessa används också enkäter till tidigare studenter samt intervjuer med studenter som är i slutskedet av sin utbildning som underlag för bedömningen. I

²³ För mer om konsekvenserna av den ökade autonomi, se Benner, Stensaker & Unemar-Öst, 2010.

²⁴ uk-ambetet.se, b.

²⁵ Högskoleverkets rapport 2007:59 R.

²⁶ Högskoleverkets rapport 2012:15 R.

utvärderingarna görs också ett urval av vilka examensmål som ska ingå. Det ska tas ställning till ”... vilka mål som är viktiga för den aktuella utbildningen.”²⁷ Det är därmed inte nödvändigtvis så att målen för jämställdhet blir föremål för granskning i kvalitetsutvärderingar.

4.6 Förändringar i examensordningen

År 2007 infördes en ny examensstruktur anpassad till den sk. Bolognaprocessen.²⁸ I samband med detta förändrades även flertalet examensbeskrivningar i HF. Bland annat infördes skrivningar om mänskliga rättigheter.²⁹ En konsekvens av detta blev att examensmål med skrivningar kopplade till kvinnor/män och jämställdhet på vissa utbildningar plockades bort. Ett exempel på en sådan utbildning är tandläkarna. I ett tidigare skede fanns ett examensmål där studenten skulle ha:

- ... tillägnat sig en medicinsk och social helhetssyn på kvinnor och män och deras situation³⁰

Efter förändringen 2007 finns istället denna skrivning:

- visa förmåga att med helhetssyn på människan göra åtgärdsbedömningar utifrån relevanta vetenskapliga, samhällseliga och etiska aspekter med särskilt beaktande av de mänskliga rättigheterna

Även om den tidigare skrivningen inte innehöll begreppet jämställdhet, pekade den åtminstone explicit på att studenter skulle tillägna sig en social helhetssyn på kvinnor och män.

Som ett resultat av kvinnofridspropositionen 1997 fick flertalet utbildningsprogram förtydligade examensmål där kunskap om mäns våld mot kvinnor ingick.³¹ Läkare, psykologer sociologer och jurister är exempel på professioner som ingick i den här förändringen. Efter förändringen 2007 finns dessa skrivningar inte kvar.

Sammantaget har det således skett en utfasning av skrivningar om jämställdhet i examensordningen över tid. Ansvar för att ta initiativ till integrering av jämställdhet i verksamheten vilar numera i större utsträckning på enskilda universitet och högskolor än tidigare. En liknande tendens går även att se i de allmänna regleringsbrev för universitet och högskolor där skrivningar om jämställdhet har gått från att vara tydliga till att bli mer vaga till att försvinna helt under åren 2003-2008.

²⁷ uk-ambetet.se, c, s. 1.

²⁸ Prop. 2006/07:107.

²⁹ SFS 2006:1053, se även prop. 2004/05:162.

³⁰ SFS 1998:1003.

³¹ Prop. 1997/98:55.

4.7 Genus i undervisning

En viktig distinktion i sammanhanget är den mellan köns- eller genusmedveten undervisning och genusperspektiv på ämnesinnehållet i en utbildning. Ett *genusperspektiv på ämnesinnehållet* innebär att belysa, beskriva och analysera ett visst kunskapsstoff utifrån genusteori och genusforskning. I undervisningssammanhang innebär detta t.ex. att kurs- och ämnesinnehållet problematiseras utifrån ett genusperspektiv och att genus analyseras som en faktor i empiriska undersökningar. Det kan också betyda att ett vetenskapsteoretiskt perspektiv i utbildningen tydliggörs.³² *Köns- eller genusmedveten undervisning* innebär dels en medvetenhet om vilken roll såväl studenters som lärares kön kan spela i undervisningssammanhang, dels att arbeta med att undersöka och utveckla undervisningsmetoder utifrån ett genusperspektiv. Med det avses att exempelvis utgå från kunskaper om betydelsen av köns- och jämställdhetsaspekter vid utformandet av en kurs, vid val av kurslitteratur, samt vid planering och genomförande av undervisning, examination och kursvärdering.³³ Enkelt uttryckt handlar således genusperspektiv på ämnesinnehållet om undervisningens innehåll och köns- eller genusmedveten undervisning om undervisningens form och utförande. Distinktionen är viktig för analysen i föreliggande studie.

4.8 Kunskapsfältet – en översikt

Under denna rubrik finns ett axplock av olika typer av tidigare undersökningar som berör högskolors och universitets arbete med jämställdhet och genus i utbildningen. Bilden som tecknas generellt är att graden av integrering av jämställdhet och motsvarande i undervisningssammanhang skiljer sig mycket åt, både mellan lärosäten och mellan utbildningar. Vidare är det tydligt att kunskaper om jämställdhet främst är kopplade till analyser av kurslitteratur och genomförd undervisning, medan analyser av policydokument och övergångar mellan olika styrdokument är mer sällsynta. Överlag saknas även systematisk översikt och jämförelse mellan lärosätens professionsutbildningar. Slutligen är det noterbart att majoriteten av befintliga studier är producerad av studenter och ofta utifrån ett studerandeperspektiv på undervisning och utbildning.

Rapporten *Lärosätens arbete med jämställdhet, studentinflytande samt social och etnisk mångfald* är en uppföljning av Högskoleverkets utvärdering 1999/2000. Den visar att kunskaper om och faktiskt arbete med att integrera jämställdhet fortfarande varierar mycket mellan lärosäten. Dock har en ökning skett i omfattningen av arbetet med jämställdhet i utbildningar och utbildningsprogram mer specifikt, men stora variationer finns även här kopplade till ämnestillhörighet, kunskaper, incitament, etc. Därtill skiftar lärares möjligheter, kunskaper och faktiska intresse för jämställdhet, precis som genusforskningens koppling till olika ämnesområde påverkar graden av arbete med jämställdhet generellt. Bedömargruppen anser dock sammantaget att utsikterna är goda för en fortsatt utveckling och integrering av jämställdhet.³⁴

Delegationen för jämställdhet i högskolans (DJ) slutrapport *Svart på vitt – Om jämställdhet i akademien* pekar på brister i arbetet för jämställdhet inom akademien när det gäller planmässighet,

³² Wide, 2007, s. 8. Se även Bondestam, 2005, för en mer utförlig diskussion.

³³ Bondestam, 2005, s. 19ff.

³⁴ Högskoleverkets rapport 2003:31, s. 29-42.

långsiktighet, samverkan, samt i den praktiska och teoretiska kunskapsförankringen. Delegationen ser behov av styrning, stöd och konkreta strategier i det lokala arbetet. Gällande jämställdhetsperspektiv i undervisningen föreslås två åtgärder; jämställdhetsaspekter ska beaktas i kvalitetsutvärderingar av utbildningar och examensbeskrivningarna bör ses över ur ett jämställdhetsperspektiv.³⁵

Mia Heikkilä och Anneli Häyrén Weineståhl sammanställde rapporten *Kartläggning och analys av jämställdhetsinsatser vid svenska universitet och högskolor 2000–2009* för DJ. Den visar att arbetet med jämställdhet är mycket heterogent och att få insatser redovisats som en förlängning av eller med koppling till de nationella målen för jämställdhet. Det framkommer också att feministisk teori, genusteori, samt kritisk mansforskning generellt saknas som uttalade kunskapsområden i jämställdhetsarbetet. Dessutom konstateras att trots att genusforskning finns vid många lärosäten är det långt ifrån självklart att den involveras som kvalitetssäkring och legitimering av insatser för jämställdhet.³⁶

På uppdrag av DJ skrev Fredrik Bondestam rapporten *Kartläggning och analys av högskolepedagogisk utveckling och jämställdhet vid svenska lärosäten*. Undersökningen pekar på att jämställdhet som kunskapsområde inom högskolepedagogiken sidoordnas och blir något som särskilda personer och resurser innehar. Något annat som också blir tydligt utifrån kartläggningen är frånvaron av gemensamma, externa regelverk, men också bristen på samordning av det högskolepedagogiska arbetet inom respektive lärosäte. Slutligen framkommer att det råder brist på adekvata forskningsbaserade kunskaper om integrering av jämställdhet och genus i högskolepedagogiska utbildningar.³⁷

I Julia Andréns kartläggning *Genusintegrerad undervisning vid svenska universitets och högskolors hälsoutbildningar* visas att arbetet med att integrera genus i hälsoutbildningar skiljer sig mycket åt och framför allt att arbetet har kommit olika långt. Vid vissa lärosäten använder man sig av en övergripande metod, vid andra sker integreringen mer sporadiskt eller riktat mot specifika utbildningsprogram. Det kan också skilja sig åt inom lärosätena där det kan ske ett övergripande arbete samtidigt som enskilda fakulteter eller institutioner utför egna insatser på området. Dessutom händer det ofta att personer möts av olika former av motstånd i arbetet med genusintegrerad undervisning.³⁸

”Det ligger i vår profession att beakta likabehandling” är titeln på en kartläggning av Karolinska Institutets utbildningsprogram. Rapporten bygger på en enkätundersökning om integrering av likabehandling. Kursansvariga lärare ombads beskriva på vilka sätt likabehandling och motsvarande perspektiv förekommer i utbildningsplaner, kursplaner, kurslitteratur, genomförande av och innehåll i undervisning, examination och kursvärdering. Huvudresultatet från kartläggningen visar

³⁵ SOU 2011:1, s. 11f. Se även diskussioner kring olika lokala styr- och kvalitetsinstrument kopplade till undervisning, i Gustafsson, Svens & Markusson Winkvist, 2013.

³⁶ Heikkilä & Häyrén Weineståhl, 2009, s. 13f.

³⁷ Bondestam, 2010, s. 7f.

³⁸ André, J. (2011) s. 4-7, 28.

att det i stor utsträckning saknas förståelse och kunskap kring att likabehandling är ett angeläget kunskapsområde när det gäller hur undervisning genomförs, vilka konsekvenser det får för lärande, makt och normer, samt för hur medicinska kunskaper kommer att fungera i sig.³⁹

Sara Stridsbergs och Jenny Westerstrands rapport *Juristutbildningen ur ett genusperspektiv* utgår från en granskning av kurslitteraturen på de obligatoriska kurserna på juris kandidatprogrammet vid Uppsala universitet. Analysen visar att de flesta auktoriteter som lyfts fram är män, som i sin tur refererar till andra män. De rättsliga aktörerna är också genomgående män, medan kvinnor är synliga bara i relation till män eller i anknytning till reproduktion. Dessutom sker växlingar mellan ett könsneutralt framställningssätt och en könsspecifik förståelse, vilket leder till att kvinnors underordning förutsätts, men inte diskuteras. Motsvarande studier finns vid fler lärosäten och inom olika ämnesområden som drar liknande slutsatser.⁴⁰

På uppdrag av Jämställdhetsrådet vid Umeå universitet har Jessica Wide författat *Genusperspektiv och kursspecifikt jämställdhetsarbete – En kartläggning*. Kartläggningen som genomfördes i form av en enkätundersökning bland jämställdhetsföreträdare, studierektorer och programansvariga visade stora skillnader mellan fakulteterna avseende förankring, kompetens och rutiner kopplade till genusperspektiv på ämnesinnehållet och köns- eller genusmedveten pedagogik. Arbetet med dessa aspekter verkar i hög grad vara beroende av enskilda lärares intresse och kunskaper. De främsta problemen som försvårar arbetet med genusperspektiv på ämnesinnehållet och köns- eller genusmedveten pedagogik visade sig i undersökningen vara intresse- och kunskapsbrist hos lärare, undervisningsämnenas karaktär i sig, samt brist på tid eller andra resurser.⁴¹

Slutligen finns en hel del rapporter som på olika sätt berör de professionsförberedande utbildningarnas arbete med jämställdhet, främst då lärarutbildningarna.⁴² Det är i huvudsak undersökningar av studenters erfarenheter av jämställdhet och genus i undervisning, rekrytering av män, val och användning av kurslitteratur, betydelsen av jämställdhet i genomförande av undervisning, samt en stor uppsättning studier som problematiserar relationer mellan pedagogik och jämställdhet och genus. Men precis som i föregående genomgång saknas mer genomgripande analyser av policy- och styrdokument med sikte på jämställdhet, särskilt forskningsbaserade dylika, samtidigt som just lärarutbildningar oftare än andra professionsutbildningar är föremål för politiska reformer med tillhörande utredningar.

³⁹ Esbjörnsson et al., 2010, s. 3.

⁴⁰ Stridsberg, & Westerstrand, 2007, s. 8. Liknande undersökningar: Alsén, 2013; Bredberg et al., 2011; Cronholm et al., 2006; Jonsson, 2004; Nilsson, 2004; Norström, 2009.

⁴¹ Wide, 2008, s. 1f.

⁴² Totalt finns mer än tvåhundra publikationer i det svenska forskningsfältet om skola och jämställdhet som på ett eller annat sätt beskriver, problematiserar, analyserar eller utvärderar lärarutbildningar, se vidare i SOU 2010:36 som är en utförlig biografi över 40 år av svensk forskning om skola och jämställdhet.

5. Material och genomförande

Samtliga dokument till studien samlades in under november 2013 och merparten av analyserna har skett fortlöpande under november och december samma år. Flera kontakter togs med företrädare för utbildningsprogram i syfte att stämma av aktualitet och relevans. På motsvarande vis har särskilda uppgifter om historik, utformning och beslut kring olika styrdokument kontinuerligt stämts av med berörda myndigheter och regeringskansliet.

Analyserna i studien utgick konkret från sammanställningar av befintliga skrivningar i examensordningen, utbildningsplaner för professionsutbildningar på Göteborgs universitet, samt de senares kursplaner för den första terminen. Utöver det har de likabehandlingsplaner som finns kopplade till utbildningarna granskats eftersom de refereras på olika sätt i de aktuella styrdokument, främst då i kursplanerna.

Inledningsvis sammanställdes samtliga relevanta målformuleringar i examensordningen och utbildnings- och kursplaner i en tabell (se bilaga 1). Tabellen ger en översiktlig bild av i vilken utsträckning mål för jämställdhet formuleras för olika utbildningar och på olika nivåer. Därefter gick analysen djupare in på de begrepp som används i målformuleringarna. Dessa granskades utifrån studiens frågeställningar och definitioner, samt i relation till kunskapsfälten jämställdhet och genus. Analysen tog här främst fasta på hur begrepp relaterade till styrdokument och lagrum, samt vad som sker i övergångar mellan olika utbildningsorganisatoriska nivåer och styrdokument. Slutligen analyserades även angränsande begrepp som diskriminering, mänskliga rättigheter etc., av vilka en del kommenteras närmare i denna studie.

6. Analys

Analysen disponeras enligt följande. Inledningsvis presenteras en schematisk sammanställning av det analyserade materialet med särskilda kommentarer. Sedan följer analyser av kartläggningens resultat utifrån en rad olika identifierade teman: övergångsproblematik, godtycklighet, samt relationer mellan mål för jämställdhet i examensordningen och olika styrdokument och lagstadgade krav. Slutligen diskuteras betydelsen av likabehandlingsplaners skrivningar om framför allt jämställdhet och undervisning.

6.1 Analysöversikt

Tabellen nedan är en sammanfattning av analysen. Viktigt att betona är att den utgår från målformuleringar i examensordningen, utbildnings- och kursplaner. Tabellen visar därför inte vad utbildningarna gör eller inte gör när det kommer till faktisk genomförd undervisning utan enbart i vilken utsträckning planerna innehåller mål för jämställdhet.

	Fö	Yr	Gf	Gf3	G4-6	Ä7-9	Äg	Sj	So	Ba	Ju	Lä	Ps
Examensordning	GRÖNT	GRÖNT	GRÖNT	GRÖNT	GRÖNT	GRÖNT	GRÖNT	RÖTT	RÖTT	RÖTT	RÖTT	RÖTT	RÖTT
Utbildningsplan	GRÖNT	GRÖNT	GRÖNT	GRÖNT	GRÖNT	GRÖNT	GRÖNT	RÖTT	RÖTT	GRÖNT	RÖTT	RÖTT	RÖTT
Kursplan	RÖTT	RÖTT	RÖTT	RÖTT	RÖTT	RÖTT	RÖTT	RÖTT	RÖTT	RÖTT	RÖTT	GRÖNT	RÖTT

Tabell 1. Sammanfattning av dokumentanalys av mål för jämställdhet.

Fö = Förskollärare, Yr = Yrkeslärare, Gf = Grundlärare inriktning fritidshem, Gf3 = Grundlärare inriktning förskola upp till årskurs 3, G4-6 = Grundlärare inriktning årskurs 4-6, Ä7-9 = Ämneslärare inriktning årskurs 7-9, Äg = Ämneslärare inriktning gymnasiet, Sj = Sjuksköterska, So = Socionom, Ba = Barnmorska, Ju = Jurist, Lä = Läkare, Ps = Psykolog

GRÖNT = Mål för jämställdhet finns. **RÖTT** = Mål för jämställdhet finns ej.

6.2 Tabellkommentarer

Kriterierna för tabellen särskiljer huruvida det finns mål för jämställdhet eller inte. Ett mål för jämställdhet definieras här som en målformulering vilken uttryckligen använder begreppet jämställdhet och har tydlig och relevant koppling till de jämställdhetspolitiska målen, politiska beslut om jämställdhetsintegrering och/eller HL och dess skrivningar om jämställdhet. Ytterligare en dimension som räknas i sammanhanget är att målformuleringen tydligt knyter an till befintlig forskningsbaserad kunskap om jämställdhet. I bilaga 1 beskrivs även de målformuleringar som rör kvinnor/män, diskriminering, genus etc. i utbildnings- och kursplaner. Dessa mål gäller dock inte som mål för jämställdhet i analysen här, även om de kommer att tas upp och tolkas.

Avsikten med dessa mål kan visserligen vara att betona jämställdhet, men den godtycklighet som finns på professionsutbildningar när det gäller integreringen av mål för jämställdhet börjar vid den punkt där otydligheten kring användningen av just begreppet jämställdhet börjar. Som framgår av tabell 1 är den kritiska punkten framför allt frånvaron av begreppet jämställdhet i examensordningen, där enbart lärarutbildningarna har uttryckliga mål för jämställdhet. Friheten att som utbildningsanordnare utforma undervisningens form avses inte här, den kvarstår om den görs i linje med målen. Problemet är istället att möjligheten att inte förhålla sig till jämställdhet uppstår till följd av de formuleringar som finns (eller inte finns) i examensmålen.

Tabell 1 visar även att förutom lärarutbildningarna har ingen av de övriga utbildningarna mål för jämställdhet i examensordningen. Istället har dessa utbildningar exempelvis skrivningar om kvinnor/män eller enbart kvinnor (barnmorskor). I lärarutbildningarnas utbildningsplaner inkluderas examensordningens mål för jämställdhet ordagrant. Barnmorskeutbildningen har uttryckliga mål för jämställdhet i sin utbildningsplan, läkarutbildningen har mål för jämställdhet på kursplanenivå. I övrigt finns inga mål för jämställdhet på de olika nivåerna, vilket analyseras i mer detalj nedan.

6.3 Examensmål i övergången till utbildningsplaner

Övergången från skrivningar i examensordningen till utbildningsplanerna skiljer sig åt mellan de olika professionsutbildningarna. En av utbildningsplanens funktioner är att operationalisera mål i examensordningen. HF har ingen särskild skrivning om hur lärandemål ska skrivas in i utbildningsplaner. Vanligast är dock att examensmålen kopplade till jämställdhet är ordagrant återgivna, och en majoritet av utbildningsplanerna innehåller de exakta formuleringarna från HF.

I examensordningen för barnmorskeutbildningen står följande mål:

”- visa förmåga till ett professionellt förhållningssätt gentemot kvinnor och deras närstående...”

Barnmorskeutbildningen har i sin utbildningsplan flera mål som förhåller sig examensordningen, och dessutom två egenformulerade mål för jämställdhet:

”- ökad medvetenhet om jämställdhet och likabehandling.”

”- barnmorskan skall verka för jämställdhet mellan kvinnor och män.”

Dessutom finns en rad egenformulerade mål med angränsande begrepp.

”- genom stödjande aktiviteter ge kvinnan och hennes familj bästa möjliga förutsättningar att bemästra olika livssituationer och kunna göra informerade val avseende sexualitet och reproduktion.”

”- motivera hur attityder och värderingar angående genus, etnicitet och sexuell läggning kan påverka vården.”

”- argumentera för kvinnors och familjers situation i samhället i syfte att bedriva förbättringsarbete i samverkan med andra yrkesgrupper.”⁴³

Dessa mål kan ses som kopplade till examensmålet, men innehåller förutom begreppet kvinna även sexualitet/reproduktion/genus/etnicitet/sexuell läggning/familj. Den här utbildningen kan därför sägas ha gjort omfattande omtolkningar av målet, eller av andra skäl valt att utöka dess innebörd, utöver de egenformulerade målen för jämställdhet. Ett annat exempel på detta är läkarprogrammet som har ett examensmål som lyder:

”- visa såväl bred som fördjupad kunskap inom det medicinska området inbegripet kunskap om och förståelse för förhållanden i samhället som påverkar hälsan för olika grupper och individer, såväl barn som kvinnor och män...”

Utbildningsplanen innehåller följande lärandemål:

”- förklara vad ett genusperspektiv innebär i vården.”

”- diskutera vårdens bemötande av patienter och närstående, och analysera fall ur olika mänskorrättsperspektiv, däribland genusperspektivet.”

”- behandla alla patienter, anhöriga och medarbetare med samma respekt för deras lika värde och rättigheter oavsett kön, etnicitet, religion eller annan trosuppfattning, ev funktionshinder, sexuell läggning, könsöverskridande identitet och ålder.”⁴⁴

Precis som i barnmorskornas utbildningsplan finns begreppet genus med, men också alla diskrimineringsgrunder, dock inte begreppet jämställdhet. Omtolkningen av, eller utökandet av innehållet i, examensmålet innebär i läkarnas fall att även mänskliga rättigheter tas in i lärandemålen.

Lärandemålen i utbildningsplanerna kan överlag tolkas som utvidgningar av de nationella examensmålen, t ex utifrån identifierade kunskapsbehov, ämnesspecifika skäl etc. Utrymmet att utforma egna lärandemål har både för- och nackdelar. Å ena sidan finns frihet att arbeta med skrivningarna i examensordningen och formulera om dem till en specifik utbildning. Å andra sidan kan det bli svårt att avgöra om och på vilket sätt lärandemålen anknyter till examensordningen, vilket bland annat påverkar möjligheter att utöva tillsyn eller för studenter att säkerställa att de får den kunskap de har rätt till. Ett exempel på en sådan svårighet finns i sjuksköterskeprogrammets utbildningsplan. I examensordningen är målet:

”- visa kunskap om förhållanden i samhället som påverkar barns, kvinnors och mäns hälsa...”

I utbildningsplanens lärandemål finns dock ett mål som lyder:

⁴³ sahlgrenska.gu.se, a.

⁴⁴ sahlgrenska.gu.se, b.

”- visa förmåga att se möjligheter och undanröja hinder för hälsa och (re)habilitering i människors omgivning till stöd för hennes/hans lärande, hälsoprocesser och välbefinnande...”⁴⁵

Hur ska begrepp som hennes/hans tolkas här? Omskrivningen kan peka mot begreppen kvinnor/män, jämställdhet, genus, eller ses som ett generellt uttryck för en könsneutral syn på människor. Se vidare nedan om hur den här typen av godtycklighet ytterligare försvårar exempelvis tillsyn och kvalitetssäkring. Svårigheten att tolka hur de egenformulerade lärandemålen i utbildningsplaner relaterar till examensmålen är främst en följd av otydligheten i examensordningens skrivningar. Skrivningar om kvinnor/män säger relativt lite om vilken syn på kön som åsyftas. Sådana skrivningar går att tolka till exempel utifrån en biologisk syn där mäns och kvinnors hjärnor anses vara väsentligt olika eller utifrån ett synsätt där makt och social konstruktion är i fokus, de kan explicit sättas in i ett jämställdhetspolitiskt sammanhang eller kopplas till jämställdhet och genus som forskningsfält, eller helt och hållet frikopplas från desamma.

I samtliga dessa exempel på omformuleringar av examensmålen sker olika begreppsfrskjutningar. Detta riskerar sammantaget att leda till oklarheter och problem med kvalitetssäkring av professionsutbildningarnas kunskapsinnehåll. Lärare som ska arbeta utifrån utbildningsplanernas mål genom att omsätta dem i kursplaner kan få svårt att förstå vilka perspektiv skrivningarna pekar mot. Otydligheten i examensordningen och det tolkningsutrymme den ger upphov till, leder till att utbildningsplaner i hög utsträckning styr graden av jämställdhet, eller frånvaro av motsvarande, i kunskapsinnehållet. För studenter innebär detta sannolikt en risk för stor variation när det gäller erhållen kompetens att arbeta i sin profession. Det senare är för övrigt väl belagt när det gäller lärarutbildningarnas konsekvenser för nytexaminerade lärare.⁴⁶ Begreppsfrskjutningar och otydliga kopplingar som dessa sker även i nästa övergång; till kursplaner.

6.4 Examensmål i övergången till kursplaner

Förskjutningen av begrepp blir än tydligare i övergången till kursplaner. Ett exempel på detta är begreppet genus som inte nämns någonstans i examensordningen. Av utbildningarna är det enbart läkar- och barnmorskeprogrammen som använder det i sina utbildningsplaner. På kursplanenivå används dock genusbegreppet genomgående. Detta begrepp tycks generellt ligga närmast till hands i författandet av kursplaner. En diskrepans verkar därför finnas mellan de perspektiv som ligger bakom formuleringarna av examensmålen respektive kursplanerna. Dessutom går formuleringarna i kursplanernas mål att se som en ytterligare utvidgning av de begrepp som finns i examensordningen och utbildningsplanerna. I flertalet kursplanemål läggs det in begrepp som makt, etnicitet, sexualitet, kultur, normalitet etc. Ett intressant exempel på detta är socio-nomutbildningen. I examensordningen (och även ordagrant i utbildningsplanen) finns målet:

”... visa kunskap om och förståelse för barns behov och sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser.”

⁴⁵ sahlgrenska.gu.se, c.

⁴⁶ Undersökningar av lärarstuderandes egna erfarenheter av utbildningen visar att de upplever att de främst saknar yrkeskunnande när det gäller att hantera inflytande, mångfald och jämställdhet i sina professioner, se t ex Tallberg Broman & Holmberg, 2008; SOU 2010:35, avsnitt 5.3.

På kursplanenivå återfinns sedan dessa mål:

- ”- redogöra för hur normer och avvikelse kan konstrueras och kategoriseras utifrån teorier relevanta för socialt arbete.
- redogöra för några centrala maktteorier och deras betydelse för det sociala arbetets praktik.
- ge exempel på hur begreppen klass, etnicitet och kön/genus kan förstås ur maktperspektiv med relevans för socialt arbete.”⁴⁷

Alla dessa mål kan anses ha en koppling tillbaka till examensmålet. Kopplingen blir dock ot tydlig när så många olika begrepp används. Frånvaron av ett jämställdhetsbegrepp är också viktig att peka på i sammanhanget.

Sammanfattningsvis handlar detta om en övergångsproblematisering. Skrivningar om män/kvinnor som finns i examensordningen kan inte anses vara ekvivalenta med ett jämställdhetsperspektiv i och med att begreppet helt enkelt inte används, men även då det inte är självklart att det finns en maktaspekt integrerad. Ett jämställdhetsperspektiv är i sin tur inte ekvivalent med ett genusperspektiv. För varje övergång förskjuts därmed begrepp och betydelser och kopplingarna dem emellan blir vaga. Den kunskapsmässiga övergången blir därmed också ot tydlig. När formuleringar och begrepp ser så olika ut på olika nivåer – vilken kunskap överförs? Och vidare – vems kunskap överförs? Dessa frågor är svåra att besvara utifrån den här kartläggningen.

En följd av denna övergångsproblematisering är dock att det blir svårt att kontrollera om och i så fall hur utbildningar uppfyller examensmålen eller inte. Friheten under ansvar att uppfylla examensmålen riskerar därmed att bli en frihet som inte kräver något och som dessutom inte garanterar en kunskapsövergång som är transparent och som går att följa upp. Viktigt att poängtera är dock att det är positivt att utbildningar vill föra in genus, mänskliga rättigheter, diskriminering etc. i undervisningen. Omformuleringarna och införandet av ytterligare begrepp i planerna är inte problematiskt i sig. Problemet grundar sig istället i examensordningen och frånvaron av tydliga mål för jämställdhet.

6.5 Godtycklighet

Övergångsproblematiseringen och begreppsförskjutningen leder till ytterligare en sak: godtycklighet. En del av godtyckligheten visar sig i att det helt och hållet saknas exempel på utbildningar som har mål för jämställdhet i sina kursplaner. Eftersom denna kartläggning utgår från GU är det svårt att dra generella slutsatser, men det är inte alltför våghalsigt att anta att detta universitet inte är ensamt om denna godtycklighet. Det här leder också in på en fråga om kvalitet då det blir skillnader i kunskapsinnehåll mellan de utbildningar som för in ett jämställdhetsperspektiv och de som inte gör det. Eftersom det ser så olika ut både när det gäller förekomsten av mål för jämställdhet och själva formuleringarna finns en risk att enskilda personer eller institutioner får

⁴⁷ socwork.gu.se.

stort inflytande över vilka perspektiv som integreras (eller ej). Utifrån den här kartläggningen går det självfallet inte att säga något om hur undervisningen sedan bedrivs i själva klassrummen. Men alla dessa dokument; examensordningen, utbildningsplaner och kursplaner finns där bland annat för att lärare, oavsett intresse eller tidigare kunskap, ska integrera särskilda perspektiv och kunskaper i undervisningen. Jämställdhet ska naturligtvis vara ett av dem i linje med HL och därför spelar det roll huruvida mål för jämställdhet finns med eller ej i dokumenten.

En annan godtycklighet går att hitta i själva examensordningen. Förutom lärarutbildningarna som ingår i den här kartläggningen har utbildning till studie- och yrkesvägledare mål för jämställdhet. Det är en intressant fråga varför det är just dessa utbildningar som har mål för jämställdhet. Mål för diskriminering är det enbart lärare som har. Utifrån att det framtida yrkesutövandet, som nämndes ovan, inom många branscher i samhället ställer krav på ett jämställt och jämlikt bemötande (i hälso- och sjukvård, socialtjänst etc.) är det problematiskt att explicita skrivningar om jämställdhet och diskriminering är så sällsynta i examensordningen.

6.6 Likabehandlingsplaner

Förutom ovan nämnda styrdokument som sätter ramarna för hur undervisning ska bedrivas på högre utbildningar finns även likabehandlingsplaner. I Göteborgs universitets övergripande likabehandlingsplan är integrering av genusperspektiv i utbildningen en åtgärd för likabehandling. Av de fem institutionsplaner för likabehandling som är kopplade till de berörda utbildningarna tar tre stycken upp genus/likabehandlingsperspektiv på utbildningen som en åtgärd. Ett exempel är Sahlgrenskas likabehandlingsplan som har som mål att:

”Undervisningen ska bedrivas med ett aktivt genus- och mångfaldsperspektiv.”

Åtgärden för uppnå detta mål är att:

”Integrera genus- och mångfaldsperspektiv i utbildningen på grund-, avancerad- och forskarnivå. Därför ska samtliga lärare och studenter genomgå utbildning i likabehandling.”⁴⁸

Alla likabehandlingsplaner utom en har utbildning som ett eget avsnitt med mål och åtgärder. Det finns flera intressanta saker med detta. En är att ingen av likabehandlingsplanerna som tar upp utbildning refererar till utbildnings- och kursplanerna eller vice versa, trots att de båda reglerar undervisningen. De verkar utifrån denna kartläggning leva parallella liv. Detta kan ge åtminstone tre konsekvenser: styrsvårigheter, otydligheter och begreppsfröskjutningar. Styrsvårigheter eftersom det blir två olika styrdokument med mål kring samma område som båda ska följas upp. Otydlighet blir det för lärare kring vilka dokument de ska rätta sig efter. Det blir också oklart för studenter huruvida de får den undervisning de har rätt till. Otydligheten riskerar att bli större i och med att det finns en möjlighet att dokumenten använder olika begrepp för att beskriva vilka perspektiv som ska ingå i undervisningen. Genusbegreppet används genomgående i likabehandlingsplanerna i avsnitten om utbildning. Genus används också ofta i

⁴⁸ sahlgrenska.gu.se, d.

kursplanerna, men som beskrevs ovan finns även många skrivningar i kursplanemålen som använder ytterligare begrepp. Likabehandlingsplaner bidrar på så vis även till tidigare beskrivna begreppsförskjutningar.

Till viss del kan åtskillnaden mellan likabehandlingsplaner och utbildnings- och kursplanerna bero på att det är olika lagutrymmen som reglerar dem. Likabehandlingsplaner lyder under DL och utbildnings- och kursplaner under HL och HF. Därtill är de jämställdhetspolitiska målen också aktuella i alla delar av lärosätenas verksamhet. Samtliga dessa lagutrymmen styr integreringen av jämställdhet i verksamheterna vid universitet och högskolor. Konflikter mellan lagutrymmen kan här exemplifieras i frågan kring vilka lagutrymmen som reglerar lärarutbildningarnas examensmål om diskriminering. Sammantaget är det uppenbart att det i dagsläget saknas en grundläggande, gemensam ambition och begreppsanvändning när det gäller jämställdhet i nuvarande styrdokument för professionsutbildningar. Således går här att förutspå ytterligare en övergångsproblematik; den här gången i form av förmodade inkonsekvenser i begreppsanvändning mellan olika lärosäten.

7. Slutsatser

Det huvudsakliga resultatet från denna kartläggning visar att *otydliga skrivningar om jämställdhet i examensordningen leder till en rad olika utbildningsorganisatoriska problem och negativa konsekvenser för implementeringen av jämställdhet i professionsutbildningar vid Göteborgs universitet.*

Dessa problem och konsekvenser är främst:

- Godtycklighet i implementering av jämställdhet i utbildnings- och kursplaner
- Övergångsproblematik mellan olika nivåer i utbildningsorganisationen
- Kunskapsmässig begreppsfrskjutning som urholkar och på andra sätt försvagar betydelsen av kunskaper om jämställdhet i professioner
- Styrning, uppföljning och utvärdering av jämställdhet i professionsutbildningar försvåras avsevärt
- Universitetslärare på professionsutbildningar ges undermåliga förutsättningar att implementera jämställdhet i såväl kunskapsstoffet som i undervisningens genomförande
- Studenters rättssäkerhet påverkas negativt
- Kunskapsområdet jämställdhet sammanblandas med andra kunskapsområden som genus, diskriminering och mänskliga rättigheter

I denna del kommenteras några konsekvenser av resultaten, däribland behovet av att följa upp dessa i en nationell studie.

7.1 Autonoma lärosäten

Som nämns ovan fanns mål för jämställdhet i regleringsbrev för universitet och högskolor mellan 2003 och 2008. Dessa innehöll bland annat formuleringar om vikten av att integrera kunskaper om genus och jämställdhet i utbildningar. En utfasning av dessa skrivningar har skett successivt sedan dess. Det nya systemet för kvalitetsutvärdering, vilket beskrivs i det föregående, fokuserar sedan 2011 mindre på det praktiska arbete lärosätena utför i utbildning och mer på effekter och resultat. Konsekvenserna av dessa processer är svårtolkade, men kartläggningens resultat pekar övergripande på att styrningen av integrering av jämställdhet i professionsutbildningarna vid Göteborgs universitet är godtycklig, skapar övergångsproblem mellan utbildningsorganisatoriska nivåer, samt leder i praktiken till svårigheter för såväl undervisande lärare och studenter som för tillsyn och ambitioner att säkerställa kvalitet i utbildning och undervisning. Frihets- och autonomireformerna i högskolan har därmed troligtvis bidragit till denna situation,⁴⁹ en tendens som dessutom förstärks av hur regleringsbrev och examensordning dräne-

⁴⁹ Denna preliminära tolkning undersöks för närvarande av UKÄ i linje med direktiv från regeringen – uppdraget slutredovisas under maj 2014. I någon mån kan farhågor från tidigare utredningar sägas ha besannats, apropå konsekvenser av lärosätenas ökande grad av autonomi, se vidare SOU 2001:13.

rats på explicita formuleringar om jämställdhet under det senaste decenniet inklusive skrivningar om mäns våld mot kvinnor. Kvalitetsvärderingssystemets avsaknad av strukturerade former för tillsyn av jämställdhet är en bidragande faktor till att kunskaper saknas i dagsläget om situationen, inte enbart vid Göteborgs universitet utan nationellt.

När regleringsbrev inte längre styr arbetet med jämställdhet och kvalitetsvärderingssystemet inte nödvändigtvis granskar målen för jämställdhet, finns egentligen bara examensordningens mål kvar som tydliga riktlinjer för vilka perspektiv som ska ingå i undervisningen.⁵⁰ HL:s krav på jämställdhet, samt politiska beslut om jämställdhetsintegrering, berör självfallet även perspektiven i undervisningen, men styr inte i detalj, vilket ökar ansvaret för varje universitet och högskola att lyfta ett sådant arbete själva. Formella krav på jämställdhetsperspektiv i undervisningen har därmed inte försvunnit genom frihets- och autonomireformerna, men kraven har blivit mindre tydliga. Det här ger sammantaget, vilket kartläggningens resultat pekar mot, betydande konsekvenser för styrning, uppföljning, utvärdering, lärares arbete, samt för de som läser de faktiska utbildningarna: studenterna.

7.2 Studenternas situation

Frihets- och autonomireformerna, med ökad frihet och ansvar för enskilda lärosäten, möjliggör att universitet och högskolor väljer olika vägar för utveckling av områden, utbildningsområdet inkluderat. Godtyckligheten kring hur jämställdhet integreras (eller ej) i professionsutbildningar riskerar att öka därigenom, en tendens som dessutom förstärks av otydligheten i examensordningen. Vad som framkommer i den här kartläggningen är även att det inte bara ser olika ut mellan olika professionsutbildningar, utan också inom dessa när det gäller integrering av mål för jämställdhet. Det kan ge negativa konsekvenser för studenter. Skillnader i kunskapsinnehåll och kvalitet riskerar att skapas i det större handlingsutrymmet att utforma utbildningar. Genom de stora skillnaderna i begrepp och skrivningar i lärandemålen, som finns på olika nivåer, kan en rättsosäkerhet skapas som innebär svårigheter för studenter att kontrollera att de får den utbildning och kunskap de har rätt till. Ytterligare en konsekvens för studenter är att förberedelsen inför yrkeslivet riskerar att bli bristfällig. Som tidigare tagits upp är det inte ovanligt med krav på ett jämställt och jämlikt bemötande inom olika yrken. Där har högskolorna och universiteten ett betydande ansvar att ge studenterna medvetenhet och kompetens för att kunna nå upp till dylika krav. I den här kartläggningen blir det särskilt tydligt att undervisande lärare på flertalet professionsutbildningar vid Göteborgs universitet inte ges tydliga förutsättningar att ta detta ansvar fullt ut.

7.3 Begreppsförskjutning

Ytterligare ett viktigt resultat från studien rör den begreppsförskjutning som sker i övergångar mellan olika nivåer. En orsak till denna övergångsproblematik, och de stora variationer som finns mellan formuleringar i examensmålen och utbildnings- och kursplaner, beror med stor sannolikhet på skrivningarna i examensordningen (eller frånvaron av desamma). I den här kartläggningen är det endast lärarutbildningarna som har examensmål som explicit innehåller be-

⁵⁰ regeringen.se, c.

greppet jämställdhet. Övriga utbildningar har skrivningar som på olika sätt formulerar att studenten ska ha kunskap kring hur olika förhållanden i samhället påverkar män och kvinnor, eller nämner bara kvinnor (barnmorskorna). Det är inte självklart att de senare skrivningarna leder till att jämställdhet som perspektiv och kunskapsområde beaktas. Begreppsförskjutningen här pekar inte enbart på problem med övergångar mellan utbildningsorganisatoriska nivåer således, utan även och kanske främst, bristen på gemensamma kunskapsanspråk i de styrdokument som reglerar utbildningar vid universitet och högskolor.

7.4 Kunskapsbegrepp

Även om genus och jämställdhet ligger nära varandra som begrepp är de inte synonyma. När de används som synonymer, vilket visar sig förekomma i en del exempel i denna studie, blir det otydligt att det handlar om specifika kunskapsfält med lärdomar och kunskaper inom sina respektive områden. Följden av detta blir vidare att värdefull kunskap inom båda dessa fält riskerar att tappas bort genom denna sammanblandning. Det är inte bara begrepp som ska översättas och relateras till varandra, det är även hela kunskapsfält som ska kopplas ihop och jämföras.

Samtidigt är det kanske mest utmärkande att genusbegreppet används genomgående i flertalet granskade kursplaner, men nämns inte i examensordningen. Det tyder på att det generellt är olika kunskapsgrunder som ligger bakom dessa skrivningar. En annan viktig aspekt handlar om graden av likvärdighet när det gäller begreppsanvändning och förståelse för kunskapsområdena jämställdhet och genus mellan olika lärosäten, vilket bör undersökas närmare i en nationell studie. I en dylik blir det dessutom viktigt att särskilja olika begreppsliga förskjutningar inom respektive begrepp, vilket troligtvis förekommer och får betydande konsekvenser för lärande och kunskapsbildning. Det vill säga, såväl genus som jämställdhet rymmer var för sig en uppsättning olika definitioner och kunskapsanspråk, vilket vore angeläget att granska närmare. Exempelvis kan en fördjupad studie skilja mellan olika former av integrering av genus, i bemärkelsen att använda genusvetenskapliga perspektiv på ett ämnesinnehåll, att införliva genusforskning som kunskapsfält, eller bruka teorier, metoder och kunskaper från det snävare ämnet genusvetenskap. På liknande vis kan olika förståelser av jämställdhet granskas, exempelvis jämställdhet som rättighet, resurs eller intresse,⁵¹ alternativt jämställdhet som individbaserat, konsensusinriktat, ett konfliktperspektiv, en maktbaserad förståelse etc.⁵²

7.5 Kvalitetssäkring och -utvärdering

Kartläggningens resultat reser också viktiga frågor om möjligheter att säkerställa kvalitet och utföra tillsyn över utbildningarnas arbete med jämställdhet. Om inte examensordningen innehåller tydliga och uppföljningsbara mål för jämställdhet, hur ska då tillsyn som utövas kunna avgöra i vilken utsträckning utbildningarna lever upp till kraven om jämställdhet i HL, de jämställdhetspolitiska målen, och kraven på offentlig förvaltning att jämställdhetsintegrera sina verksamheter? Även om UKÄ utvärderar examensordningens mål för jämställdhet eller mål med skrivningar om kvinnor/män utifrån sina bedömningsgrunder (examensarbeten, lärosätenas

⁵¹ Rönnblom, 1997, 2005.

⁵² Magnusson, 1999; Mark, 2000.

självvärdering och studenters erfarenheter), blir det svårt att avgöra huruvida ett utbildningsprogramms resultat motsvarar målen i examensordningen eftersom det saknas kopplingar mellan de utbildningsorganisatoriska nivåerna. Detta föranleder i sin tur en vidare fråga om i vilken utsträckning UKÄ i dagsläget har ambitionen att integrera jämställdhet i kvalitetssäkringssystemet som sådant, vilket dessvärre ligger utanför denna kartläggnings horisont. Klart är dock att det troligtvis är en grundläggande förutsättning för att överhuvudtaget kunna närma sig de komplexa frågeställningar den här kartläggningen utmynnar i.

8. Rekommendationer för en nationell studie

Sammantaget visar studien att tydliga behov finns av samordning av lagrum och styrdokument, en översyn av befintliga skrivningar om jämställdhet i examensordningen, samt ett mer omfattande kunskapsunderlag om nuvarande praxis avseende jämställdhet i professionsutbildningar på nationell nivå. Det sistnämnda specificeras i mer detalj nedan.

Varför?

Föreliggande studie visar att problemen med studenters rättssäkerhet, lärares pedagogiska praktik, tillsyn, styrning och uppföljning, kvalitetssäkring, samt kunskapsbildning motiverar ett utökat kunskapsunderlag i syfte att samordna styrdokument och eftersträva kunskapsmässig samtycka, samt ett relevant underlag för nödvändiga reformer av bland annat examensordningens mål för jämställdhet.

Vilka frågor bör ställas?

Följande frågor har identifierats som viktiga för en kommande nationell studie:

1. Hur sker övergångar mellan olika utbildningsorganisatoriska nivåer (examensmål, utbildningsplan, kursplan) när det gäller mål för jämställdhet i professionsutbildningar?
2. Vilka lärosätesspecifika processer styr huruvida utbildningar har mål för jämställdhet eller inte?
3. Vilka konsekvenser har autonomireformen för integreringen av jämställdhet på professionsutbildningar?
4. Vilka kunskapsgrunder underbygger mål för jämställdhet på olika nivåer?
5. Hur påverkas studenters rättssäkerhet under utbildningen och vilka kunskaper får de med sig in i sina framtida professioner?
6. Hur påverkas lärares pedagogiska praktik, när det gäller integrering av jämställdhet i kunskapsstoffet och genomförande av undervisning, i styrdokument och lärosätesspecifika processer?
7. Hur integreras angränsande begrepp och kunskapsområden (genus, diskriminering, mänskliga rättigheter etc.) i professionsutbildningar?

Vilka dokument?

Dokument som bör granskas i en nationell studie är förutom de som har använts i den här rapporten (examensordning, utbildningsplaner, kursplaner, likabehandlingsplaner) även dokumentation kring de jämställdhets- eller genuscertifieringar av lärosäten som har genomförts. Dessutom bör även underlagen till examensbeskrivningarna granskas, liksom ett större urval av

undervisningsunderlag från flera olika terminer i professionsutbildningar. Slutligen finns anledning att genomföra en större litteraturstudie av fältet jämställdhet och utbildning/undervisning i syfte att klarlägga problem, men även beprövade metoder och arbetssätt, av relevans för professionsutbildningar.

Vilka kunskapsgrunder?

Det vore utifrån den begreppsförskjutning som framkommit i den här kartläggningen värdefullt med en djupare analys av arbetet med examensmålen utifrån både ett jämställdhets- och genusperspektiv. Angeläget är också att granska hur jämställdhetsintegrering och antidiskriminering samspelar/motverkar/interagerar i detta avseende. Det blir förmodligen viktigt med en fördjupad analys även av inombegreppsliga skillnader när det gäller jämställdhet och genus, vilket beskrivs kortfattat ovan.

Förväntade resultat?

Utifrån den här kartläggningen är det troligt att resultaten av en nationell studie tydligare påvisar hur olika traditioner, lärosäten, institutioner och utbildningar gör egna tolkningar av examensmålen och hur ett jämställdhetsperspektiv kan integreras i utbildning och undervisning generellt och i de professionsutbildningar som här aktualiseras mer specifikt. Effekter av godtycklighet och begreppsförskjutningar inom och mellan Göteborgs universitets professionsutbildningar finns förmodligen i än större skala på nationell nivå, men eventuellt med andra konsekvenser. Troligtvis skulle det i studien även framkomma tydligare kunskapsbaserade krav på nödvändig revision och omformulering av examensmål samt behov av utökad tillsyn från Universitetskanslersämbetet. Dessutom är det sannolikt att behovet av tydligare strukturer för styrning och uppföljning av jämställdhet i utbildningsprogram i allmänhet efterfrågas vid lärosäten framöver. Till detta kommer säkerligen också behov av stödprocesser i arbetet med att integrera jämställdhet i olika processer kopplade till området. Sammantaget leder en dylik, nationell studie eventuellt också till ett uttalat behov av att systematiskt jämställdhetsintegrera lärosätenas styrsystem och verksamheter överlag i syfte att säkerställa långsiktiga och hållbara arbetssätt och rutiner.

9. Referenser

9.1 Lagutrymmen

SFS 1982:763. *Hälsa- och sjukvårdslag.*

SFS 1992:1434. *Högskolelag.*

SFS 1993:100. *Högskoleförordning.*

SFS 1998:1003. *Förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100).*

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag.*

SFS 2006:1053. *Förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100).*

SFS 2008:567. *Diskrimineringslag.*

SFS 2010:800. *Skollagen.*

9.2 Länkar

DO.se

- a) <http://www.do.se/sv/Fakta/Fragor-och-svar/Allmanna-fragor-om-diskriminering/>, 131120
- b) <http://www.do.se/sv/Forebygga-diskriminering/Utbildning/Likabehandlingsarbete-vid-universitet-och-hogskolor/>, 131120

ESV.se

<http://esv.se/sv/Verktyg—stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=14634>, 131127

Genus.se

<http://genus.se/meromgenus/ordlista/#genus>, 131120

Jämställ.nu

<http://jamstall.nu/vad/jamstalldhetsintegrering/>, 131120

Ne.se

- a) <http://www.ne.se/lang/jamstalldhet>, 131120
- b) <http://www.ne.se/lang/genus/181336>, 131120
- c) <http://www.ne.se/jamlikhet>, 131120

Regeringen.se

- a) <http://www.regeringen.se/sb/d/13273>, 131125
- b) <http://www.regeringen.se/sb/d/3267>, 131125
- c) <http://www.regeringen.se/sb/d/12495/a/154283>, 131127

Sahlgrenska.gu.se

- a) http://www.sahlgrenska.gu.se/digitalAssets/1436/1436063_utbplan_h13.pdf, 131126
- b) http://www.sahlgrenska.gu.se/digitalAssets/1386/1386162_121017-reviderad-utbildningsplan.pdf, 131126

- c) http://www.sahlgrenska.gu.se/digitalAssets/1446/1446989_utb-plan-ssk-h13.pdf, 131126
- d) http://www.sahlgrenska.gu.se/digitalAssets/1370/1370296_handlingsplan-likabehandling-2012-sahlgrenska-akademin.pdf, 131127

Skolverket.se

<http://skolverket.se/regelverk/laroplaner-1.147973>, 131202

Socwork.gu.se

http://www.socwork.gu.se/digitalAssets/1456/1456619_s1sop-utbildningsplan-socionomprogrammet---beslut-130619.pdf, 131126

UK-Ämbetet.se

- a) <http://ukambetet.se/studenttrattillsyn/reglerkringutbildningsplanerbetygochexamen.4.782a298813a88dd0dad800011644.html>, 131120
- b) <http://www.ukambetet.se/utbildningskvalitet/bakgrundomkvalitetssakring.4.782a298813a88dd0dad800010991.html>, 131203
- c) <http://www.uk-ambetet.se/download/18.6c7a6cce13fa8f6b8e6232/412-582-13-beslut-generell-yrkesexamen-omg6-ny.pdf>, 131205

9.3 Statens offentliga utredningar

SOU 1992:1. *Frihet, ansvar och kompetens.*

SOU. 1995:110. *Viljan att veta och viljan att förstå. Kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning.*

SOU 2001:13. *Nya villkor för lärandet i den högre utbildningen.*

SOU 2005:66. *Makt att forma sambället och sitt eget liv.*

SOU 2007:15. *Stöd för framtiden – om förutsättningar för jämställdhetsintegrering.*

SOU 2008:104. *Självständiga lärosäten.*

SOU 2010:35. *Kunskap som befrielse? En metaanalys av svensk forskning om jämställdhet och skola 1969-2009.*

SOU 2010:36. *Svensk forskning om jämställdhet och skola 1969-2009 – En bibliografi.*

SOU 2011:1. *Svart på vitt – om jämställdhet i akademien.*

9.4 Propositioner

Prop. 1997/98:55. *Kvinnofrid.*

Prop. 2004/05:162. *Ny värld – ny högskola.*

Prop. 2006/07:107. *Vägar till högskolan för kunskap och kvalitet.*

Prop. 2009/10:149. *En akademi i tiden - ökad frihet för universitet och högskolor.*

9.5 Rapporter

Alsén, E. 2013. *Genusperspektiv på sjuksköterskeutbildningen i Uppsala - En kvalitativ studie.*
<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:622830/FULLTEXT01.pdf>, 131128

Andrén, J. 2011. *Genusintegrerad undervisning vid svenska universitets och högskolors hälsoutbildningar - En kartläggning.*
http://www.gu.se/digitalAssets/1350/1350976_genusintegrerad-undervisning-vid-svenska-universitets-och-h--gskolors-h--lsoutbildningar.pdf, 131128

Benner, M. Stensaker, B. & Unemar-Öst, I. 2010. *Universitets- och högskolepolitiken - avsikter och konsekvenser för de nya lärosätena.*
http://www.mdh.se/polopoly_fs/1.1296!/Menu/general/column-content/attachment/universitets-och-forskningspolitiken.pdf, 131126

Bondestam, F. 2005. *Könsmedveten pedagogik för universitets- och högskolelärare – en introduktion och bibliografi.* Stockholm: Liber.

Bondestam, F. 2010. *Kartläggning och analys av högskolepedagogisk utveckling och jämställdhet vid svenska lärosäten.* Stockholm: Delegationen för jämställdhet i högskolan, Rapport 2010:2.

Bredberg, J. 2011. *Likabehandling på pappret? En kritisk granskning av litteraturen på juristprogrammet.* Lund: Media-tryck.

Cronholm T. et al. 2006. *Vidgade perspektiv i utbildningen – Sjuksköterske- och läkarstudenter granskar sin utbildning utifrån kön, sexuell läggning, etnicitet, religion och funktionsbinder.* Stockholm: Karolinska institutet.

Esbjörnsson, M et al. 2010. *"Det ligger i vår profession att beakta likabehandling". Kartläggning av intergering av likabehandling i utbildningsprogram vid KI.* Stockholm: Karolinska Institutet.

Heikkilä, M. & Häyrén Weineståhl A. 2009. *Kartläggning och analys av jämställdhetsinsatser vid svenska universitet och högskolor 2000–2009.* Stockholm: Delegationen för jämställdhet i högskolan, Rapport 2009:1.

Högskoleverkets rapport 2003:31. *Lärosätenas arbete med jämställdhet, studentinflytande samt social och etnisk mångfald – En uppföljning av Högskoleverkets utvärdering 1999/2000.*

Högskoleverkets rapport 2007:59 R. *Nationellt kvalitetssäkringssystem för perioden 2007–2012.*

Högskoleverkets rapport 2012:15 R. *Högskoleverkets system för kvalitetsutvärdering 2011–2014.*

Jonsson, P. 2004. *Syns genus i den ekonomiska historien? En granskning av kurslitteratur på A- och B-nivå vid den ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet.*

<https://mp.uu.se/documents/432512/928776/SynsGenusIEkHist.pdf/919fab40-847d-4907-b393-be3d0c90042c>, 131128

Nilsson, M. 2004. *Historia ur ett genusperspektiv – En granskning av hur genusaspekterna tas upp i ämnet historia vid Linköpings universitet.*

<http://www.liu.se/om-liu/strategi/ett-liu-for-alla/genus/rapporter/1.168613/Genusgranskninghistoria.pdf>, 131128

Norström, J. 2009. *Genusperspektivet i den sociologiska grundkursutbildningen – en jämförelse av tre svenska universitet.*

<http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:344628/FULLTEXT01.pdf>, 131128

Stridsberg, S. & Westerstrand, J. 2007. *Juristutbildningen ur ett genusperspektiv.* Uppsala: Jämställdhetskommittén, Uppsala universitet.

Wide, J. 2007. *Jämställdhetscertifiering vid Umeå universitet – Vad, hur och varför?* Umeå: Skrift från Jämställdhetsrådet vid Umeå universitet, 2007:01

Wide, J. 2008. *Genusperspektiv och kursspecifikt jämställdhetsarbete – En kartläggning.* Umeå: Jämställdhetsrådet, Umeå universitet.

9.6 Övriga referenser

Gustafsson, L, Svens, C & Markusson Winkvist, H. 2013. *Genusmedveten kursvärdering.* Slutrapport för DJ, Högskolan i Halmstad.

Hirdman, Y. 2003. *Genus. Om det stabila föränderliga former.* Lund: Liber.

Magnusson, E. 1999. *Gender equality in many different versions: Patterns in political gender equality rhetoric in the Swedish 1990's.* NIKK, Nordisk institutt for kvinne- og kjønnsforskning: Occasional Papers no. 4.

Mark, E. 2000. *Jämställdhetsarbete: Teorier om praktiker*. Göteborg: Jämställdhetskommittén, Göteborgs universitet.

Rönblom, M. 1997. Halva makten? En feministisk granskning av politiken. I Gudrun Nordborg (Red.), *Makt och kön: Tretton bidrag till feministisk kunskap*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Rönblom, M. 2005. Kvinnors organisering möter den etablerade politiken. I SOU, 2005:66. *Forskarrapporter till Jämställdhetspolitiska utredningen*.

Tallberg Broman, I. & Holmberg, L. 2008. *Läraryrke i förändring. Lärare i förskola och grundskola om inflytande, mångfald och jämställdhet*. MUEP.

Wagner, W & Dassopoulos, A. 2009. Education: Chilly Climate in the Classroom. Brien, J. (Ed.), *Encyclopedia of Gender and Society*. London: Sage.

Weidman, J, Twale, D. & Stein, E. 2001. *Socialization of Graduate and Professional Students in Higher Education: A Perilous Passage?* ASHE-ERIC Higher Education Report, Volume 28, Number 3. Jossey-Bass Higher and Adult Education Series.

Bilaga 1

Tabell över skrivningar i examensordning, samt utbildningsplaner och kursplaner för de professionsutbildningar vid Göteborgs universitet som ingår i studien.

Samtliga förekomster av begreppet ”jämslälldhet” har markerats med understrykning i syfte att underlätta läsning av tabellen.

	Förskoleutbildning (Fö)
<i>Examensordning</i>	”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn” ”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämslälldhets-</u> och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”
<i>Utbildningsplan</i>	”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn” ”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämslälldhets-</u> och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”
<i>Kursplan 1</i>	Lärande utveckling och didaktik 1 för förskollärare, 7,5 högskolepoäng: Ingen skrivning
<i>Kursplan 2</i>	Styrsystem, organisation och bedömning för förskollärare, 7,5 högskolepoäng: Ingen skrivning
<i>Kursplan 3</i>	Verksamhetsförlagd utbildning 1 i förskollärlarprogrammet, 7,5 högskolepoäng: Ingen skrivning
<i>Kursplan 4</i>	Barns språk och kommunikation 1 för förskollärare, 7,5 högskolepoäng: ”kritiskt analysera bilderböcker och digitala medier såsom datorspel med avseende på hur bilder och perspektiv av barn, barndom, genus och etnicitet skildras”

	Yrkeslärare (Yr)
<i>Examensordning</i>	<p>”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn”</p> <p>”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämställdhets-</u> och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”</p>
<i>Utbildningsplan</i>	<p>”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn”</p> <p>”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämställdhets-</u> och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”</p>
<i>Kursplan 1</i>	<p>Lärande utveckling och didaktik 1 för yrkeslärare, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 2</i>	<p>Styrsystem, organisation och bedömning för yrkeslärare, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>

	Grundlärare inriktning fritidshem (Gf)
<i>Examensordning</i>	<p>”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn”</p> <p>”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämställdhets-</u> och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”</p>
<i>Utbildningsplan</i>	<p>”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn”</p> <p>”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämställdhets-</u> och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”</p>
<i>Kursplan 1</i>	<p>Lärande utveckling och didaktik 1 för lärare i fritidshem, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 2</i>	<p>Styrsystem, organisation och bedömning för lärare i fritidshem, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 3</i>	<p>Verksamhetsförlagd utbildning 1 för grundlärarprogram med inriktning mot arbete i fritidshem, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 4</i>	<p>Fritidshem som social praktik för lärare i fritidshem, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>

	Grundlärare inriktning förskola upp till årskurs 3 (Gf3)
<i>Examensordning</i>	<p>”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn”</p> <p>”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämställdhets-</u> och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”</p>
<i>Utbildningsplan</i>	<p>”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn”</p> <p>”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämställdhets-</u> och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”</p>
<i>Kursplan 1</i>	<p>Lärande utveckling och didaktik 1 för grundlärare årskurs F-3, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 2</i>	<p>Styrsystem, organisation och bedömning för grundlärare årskurs F-3, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 3</i>	<p>Språk som kommunikativ resurs, 15,0 högskolepoäng:</p> <p>”uppvisa kunskap om språklig variation i relation till individuella och sociala aspekter samt utifrån flerspråkigheter och genusperspektiv”</p>

	Grundlärare inriktning årskurs 4-6, (G4-6)
<i>Examensordning</i>	<p>”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn”</p> <p>”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämställdhets-</u> och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”</p>
<i>Utbildningsplan</i>	<p>”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn”</p> <p>”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämställdhets-</u> och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”</p>
<i>Kursplan 1</i>	<p>Lärande utveckling och didaktik 1 för grundlärare årskurs 4-6, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 2</i>	<p>Styrsystem, organisation och bedömning för grundlärare årskurs 4-6, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 3</i>	<p>Svenska 1 för grundlärare åk 4-6, 15,0 högskolepoäng:</p> <p>”beskriva hur språkbruk varierar beroende på flerspråkighet, genus och social variation”</p>

	Ämneslärare inriktning årskurs 7-9 (Ä7-9)
<i>Examensordning</i>	<p>”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn”</p> <p>”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämställdhets-</u> och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”</p>
<i>Utbildningsplan</i>	<p>”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn”</p> <p>”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämställdhets-</u> och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”</p>
<i>Kursplan 1</i>	<p>Lärande, utveckling och didaktik 1 för ämneslärare årskurs 7-9, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>”reflektera över hur ungdomars utveckling är beroende av kontextuella faktorer, såsom genus, sociala och kulturella faktorer”</p>
<i>Kursplan 2</i>	<p>Styrsystem, organisation och bedömning för ämneslärare årskurs 7-9, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 3</i>	<p>Styrdokument och bedömning, 3,0 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 4</i>	<p>Verksamhetsförlagd utbildning 1 för ämneslärare årskurs 7-9, 4,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 5</i>	<p>Sociala relationer, konflikthantering och ledarskap för ämneslärare årskurs 7-9, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>”redogöra för och problematisera olika perspektiv på sociala relationer och ojämlikhet som rör klass, kön, etnicitet, sexualitet, samt mänskliga rättigheter”</p> <p>”redogöra för innebörden i begreppen normalitet, avvikelse, differentiering och kategorisering”</p> <p>”analysera vilka konsekvenser dessa sociala företeelser kan få”</p>

	Ämneslärare inriktning gymnasiet (Äg)
<i>Examensordning</i>	<p>”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn”</p> <p>”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämställdhets</u>- och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”</p>
<i>Utbildningsplan</i>	<p>”visa förmåga att förebygga och motverka diskriminering och annan kränkande behandling av barn”</p> <p>”visa förmåga att beakta, kommunicera och förankra ett <u>jämställdhets</u>- och jämlikhetsperspektiv i den pedagogiska verksamheten”</p>
<i>Kursplan 1</i>	<p>Lärande, utveckling och didaktik 1 för gymnasielärare, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>”reflektera över hur ungdomars utveckling är beroende av kontextuella faktorer, såsom genus, sociala och kulturella faktorer”</p>
<i>Kursplan 2</i>	<p>Styrsystem, organisation och bedömning för gymnasielärare, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 3</i>	<p>Styrdokument och bedömning, 3,0 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 4</i>	<p>Verksamhetsförlagd utbildning 1 för gymnasielärare, 4,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 5</i>	<p>Sociala relationer, konflikthantering och ledarskap för gymnasielärare, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>”redogöra för och problematisera olika perspektiv på sociala relationer och ojämlikhet som rör klass, kön, etnicitet, sexualitet, samt mänskliga rättigheter”</p> <p>”redogöra för innebörden i begreppen normalitet, avvikelse, differentiering och kategorisering”</p> <p>”analysera vilka konsekvenser dessa sociala företeelser kan få”</p>

	Sjuksköterska (Sj)
<i>Examensordning</i>	”visa kunskap om förhållanden i samhället som påverkar barns, kvinnors och mäns hälsa”
<i>Utbildningsplan</i>	”visa förmåga att se möjligheter och undanröja hinder för hälsa och (re)habilitering i människors omgivning till stöd för hennes/hans lärande, hälsoprocesser och välbefinnande”
<i>Kursplan 1</i>	Introduktion till omvårdnad, 15,0 högskolepoäng: Ingen skrivning
<i>Kursplan 2</i>	Anatomi och fysiologi, 15,0 högskolepoäng: Ingen skrivning
<i>Kursplan 3</i>	Styrdokument och bedömning, 3,0 högskolepoäng: Ingen skrivning

	Socionom (So)
<i>Examensordning</i>	”visa kunskap om förhållanden i samhället som påverkar barns, kvinnors och mäns hälsa”
<i>Utbildningsplan</i>	”visa kunskap om och förståelse för barns behov och sådana samhälls- och familjeförhållande som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser”
<i>Kursplan 1</i>	Socialt arbete, 30,0 högskolepoäng, delkurs 1: Introduktion till socialt arbete: Ingen skrivning
<i>Kursplan 2</i>	Socialt arbete, 30,0 högskolepoäng, delkurs 2: Maktrelationer och kategoriseringar i socialt arbete: ”redogöra för hur normer och avvikelse kan konstrueras och kategoriseras utifrån teorier relevanta för socialt arbete” ”redogöra för några centrala maktteorier och deras betydelse för det sociala arbetets praktik” ”ge exempel på hur begreppen klass, etnicitet och kön/genus kan förstås ur maktperspektiv med relevans för socialt arbete” ”utifrån egna erfarenheter och genomgångna värderingsövningar diskutera hur föreställningar om klass, etnicitet och kön/genus kan ta sig uttryck i studiepraktiken”
<i>Kursplan 3</i>	Socialt arbete, 30,0 högskolepoäng, delkurs 3: Välfärdspolitik och socialt arbete: Ingen skrivning

	Barnmorska (Ba)
<i>Examensordning</i>	”visa förmåga till ett professionellt förhållningssätt gentemot kvinnor och deras närstående”
<i>Utbildningsplan</i>	<p>”genom stödjande aktiviteter ge kvinnan och hennes familj bästa möjliga förutsättningar att bemästra olika livssituationer och kunna göra informerade val avseende sexualitet och reproduktion”</p> <p>”motivera hur attityder och värderingar angående genus, etnicitet och sexuell läggning kan påverka vården”</p> <p>”argumentera för kvinnors och familjers situation i samhället i syfte att bedriva förbättringsarbete i samverkan med andra yrkesgrupper”</p> <p>”barnmorskan skall verka för <u>jämställdhet</u> mellan kvinnor och män. I sin yrkesverksamhet skall barnmorskan arbeta för solidaritet med kvinnor ur ett globalt och mångkulturellt perspektiv samt visa respekt för individen genom ett etiskt förhållningssätt”</p>
<i>Kursplan 1</i>	<p>Profession, teori och metod, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>”kritiskt värdera kvalitet på forskning inom området reproduktiv, perinatal och sexuell hälsa”</p>
<i>Kursplan 2</i>	<p>Kvinnors sexuella och reproduktiva hälsa, 6,0 högskolepoäng:</p> <p>”beskriva och problematisera kvinnors sexuella och reproduktiva hälsa som en mänsklig rättighet utifrån perspektiven genus, kultur, globalitet samt hållbar utveckling”</p> <p>”reflektera och problematisera kring sexualitet och reproduktiv hälsa utifrån livscykel, inriktning och kultur”</p>
<i>Kursplan 3</i>	<p>Det normala barnafödandet, 9,0 högskolepoäng:</p> <p>”beskriva och analysera begreppet normalitet i samband med graviditet och förlossning samt avgränsning till komplicerat barnafödande”</p> <p>”beskriva och reflektera över den normala fysiska, psykiska och sociokulturella övergångsprocessen vid graviditet, förlossning och amningsperiod inklusive interaktion mellan föräldrar och barn samt föräldraskap och parrelation”</p> <p>”reflektera och diskutera barnmorskans professionella och etiska förhållningssätt i mötet med kvinnan och hennes familj med beaktande av genus och sociokulturella aspekter”</p>
<i>Kursplan 4</i>	<p>Examensarbete i reproduktiv och perinatal hälsa, 15,0 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>

	Jurist (Ju)
<i>Examensordning</i>	”visa kunskap om sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser”
<i>Utbildningsplan</i>	”visa kunskap om sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser”
<i>Kursplan 1</i>	Grundläggande juridisk metod, 15,0 högskolepoäng: Ingen skrivning
<i>Kursplan 2</i>	Offentlig rätt, 15,0 högskolepoäng: Ingen skrivning

	Läkare (Lä)
<i>Examensordning</i>	”visa såväl bred som fördjupad kunskap inom det medicinska området inbegripet kunskap om och förståelse för förhållanden i samhället som påverkar hälsan för olika grupper och individer, såväl barn som kvinnor och män”
<i>Utbildningsplan</i>	<p>”visa såväl bred som fördjupad kunskap inom det medicinska området inbegripet kunskap om och förståelse för förhållanden i samhället som påverkar hälsan för olika grupper och individer, såväl barn som kvinnor och män”</p> <p>”visa förmåga att föra patientsamtal om livsstil och sexualitet med öppenhet och respekt”</p> <p>”förklara vad ett genusperspektiv innebär i vården”</p> <p>”diskutera vårdens bemötande av patienter och närstående, och analysera fall ur olika människorättsperspektiv, däribland genusperspektivet”</p> <p>”behandla alla patienter, anhöriga och medarbetare med samma respekt för deras lika värde och rättigheter oavsett kön, etnicitet, religion eller annan trosuppfattning, ev funktionshinder, sexuell läggning, könsöverskridande identitet och ålder”</p>
<i>Kursplan 1</i>	<p>Introduktion och tidig yrkeskontakt A, 3,0 högskolepoäng:</p> <p>”översiktligt redogöra för de samhälleliga förutsättningarna för medicinsk verksamhet inklusive jämlikhet, <u>jämställdhet</u> och hållbar utveckling”</p> <p>”redogöra för vad rätt till hälsa innebär utifrån principerna tillgång, tillgänglighet, godtagbarhet, kvalitet och icke-diskriminering”</p>
<i>Kursplan 2</i>	<p>Översikt - anatomi, vävnad och cell, 7,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 3</i>	<p>Biomedicinsk fördjupning 1 - patogener, 3 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>
<i>Kursplan 4</i>	<p>Molekylär cellbiologi, 16,5 högskolepoäng:</p> <p>Ingen skrivning</p>

	Psykolog (Ps)
<i>Examensordning</i>	”visa fördjupad kunskap och förståelse för samhälls- och familjeförhållanden som påverkar olika grupper och individer, såväl barn som kvinnor och män”
<i>Utbildningsplan</i>	”visa fördjupad kunskap och förståelse för samhälls- och familjeförhållanden som påverkar olika grupper och individer, såväl barn som kvinnor och män”
<i>Kursplan 1</i>	Introduktionskurs, 7,5 högskolepoäng: ”anlägga ett genusperspektiv på psykologyrket och psykologiämnet”
<i>Kursplan 2</i>	Utvecklingspsykologi, 22,5 högskolepoäng: ”reflektera över hur människans utveckling är beroende av kontextuella faktorer såsom genus, sociala och kulturella faktorer”